

Adam R. Prokop
Badacz niezależny

Menke Karl-Heinz, *Bycie chrześcijaninem jako zastępstwo,*

**tłum. J. Machnac, Wrocław: Towarzystwo im. Edyty Stein,
Dom Edyty Stein, 2020, ISBN: 978-83-949897-7-4**

Karol Henryk Menke (ur. 1950) jest rzymskokatolickim kapłanem, emerytowanym profesorem dogmatyki katolickiej, laureatem prestiżowej nagrody im. Ratzingera (2017), teologiem czynnym w wielu komisjach i przy rozlicznych ekspertyzach. Przy okazji tych aktywności zajmuje stanowiska tradycyjnie konserwatywne, a zatem wyjątkowe, gdyż przez dzisiejszy Kościół katolicki w Niemczech zasadniczo marginalizowane. Tenże myśliciel opublikował książkę pod oryginalnym tytułem *Das unterscheidend Christliche. Beiträge zu Bestimmung seiner Einzigkeit* (Regensburg 2015). Robocze tłumaczenie mogłoby brzmieć: *To, co charakterystycznie chrześcijańskie. Przyczynki do ustalenia jego wyjątkowości*. Taż monografia podzielona została na dwie części: pierwsza ujmuje bycie chrześcijaninem jako przedstawienie wyjątkowości Jezusa Chrystusa (*Christsein als Darstellung der Einzigkeit Jesu Christi*), druga poświęcona została tytułowej kwestii tego, co charakterystycznie chrześcijańskie (*Die Frage nach dem unterscheidend Christlichen*). Część pierwsza rozpoczyna się od porównania pomiędzy filozoficznymi a biblijnymi wyobrażeniami Boga (A). Następnie omówiony został Jezus Chrystus jako przekreślenie wszelkich możliwych wyobrażeń o Absolucie (B) oraz uwydatniona została waga oraz znaczenie jego ofiary od inkarnacji po ukrzyżowanie (C). Kolejne dwa tematy to sakramentalność jako podstawowy przykład tego, co charakterystycznie

chrześcijańskie (D) oraz łaska, która wszystko warunkuje (E). Centralnym rozdziałem wydaje się dyskusja z kwestią pojmowania teodycei (F). Punktem wyjścia są poglądy Jana Chrzyciela Metza (1928–2019), natomiast dojścia miłość Boga do człowieka na fundamencie biblijnym. Zakończenie pierwszej części (G) to *Bycie chrześcijaninem jako zastępstwo, lub: patronka Europy*, które zostało wybrane do polskiego tłumaczenia. Część druga rozpoczyna się pytaniem o istotę chrześcijaństwa (A) w kontekście takich tuzów herezji jak Fryderyk Schleiermacher (1768–1834), Dawid Strauß (1808–1874) czy Adolf Harnack (1851–1930). Następnie omówiona została pokusa zaprzeczenia inkarnacji w kontekście marcjonizmu współczesnych teologów protestanckich (B) oraz powiązania tejże z pneumatologią (C). Zakończeniem zaś jest przedstawienie podstawowych koncepcji teologii Józefa Ratzingera (1927–2022), które zostały ujęte za pomocą frazeologii: wyjątkowość prawdy i wyjątkowość Chrystusa (D).

Omawiane tutaj wydanie polskie ogranicza się, jak już zostało to zaznaczone powyżej, do rozdziału dotyczącego Edyty Stein (1891–1942), jej rozwoju intelektualnego, duchowego oraz biograficznego (s. 9–39) oraz obszernego wprowadzenia (s. 3–7). Zarówno przekład, jak również komentarz wyszły spod pióra Jerzego Machnacza (ur. 1949). On także, podobnie jak autor oryginału, jest rzymskokatolickim kapłanem, emerytowanym profesorem nauk teologicznych. Podczas własnej kariery naukowej niejednokrotnie publikował, redagował, opracowywał lub tłumaczył dzieła związane z niemiecką myślą teologiczną oraz filozoficzną. W swojej pracy badawczej chętnie, a kompetentnie zajmował się fenomenologią, zwłaszcza szkoły getyngesko-monachijskiej, w której miało miejsce wiele konwersji na katolicyzm, a dzięki temu jego odkrywanie rozpoczęła m. in. adeptka fenomenologicznego kręgu myślicieli z domu Stein. Translacja nigdy nie jest zadaniem łatwym, zwłaszcza w tekście na poziomie naukowym, w odniesieniu do dwóch zupełnie odmiennych języków, a stąd także przyzwyczajęń lingwistycznych przy formułowaniu oryginalnych myśli. Temu zadaniu Machnacz, skądinąd perfekcyjnie władający niemiecką zarówno oralną, jak i cyrograficzną, sprostał bardzo dobrze. Momenty otwierające różne możliwości konotacyjne, zatem także interpretacyjne, zostały w tekście uwypuklone (s. 9, 19, 20), a termin zastępstwa pojawiający się w tytu-

le szerzej objaśniony (s. 6). Niemniej jednak podawanie tytułów dzieł Stein jedynie w niemieckim oryginale, nawet jeśli istnieją tłumaczenia polskie (s. 17, 20) sugeruje, iż przekład powstawał z myślą o pogłębianiu wiedzy naukowej na temat świętej, a nie w celu popularyzacji jej spuścizny.

Wprowadzenie rozpoczyna się od przedstawienia postaci autora oryginału (s. 3) oraz monografii, której fragment został przetłumaczony (s. 3–5). Następnie wyrażona zostaje opinia o marnym stanie kondycji duchowej, a chyba także intelektualnej, dzisiejszej Europy (niestety bez stosownego uzasadnienia naukowego), przywołana jest ponadto metafora o narodzinach cywilizacji Okcydentu na trzech wzgórzach, a konstatację wzmacnia obrazowy przykład współczesnej dekonstrukcji na poziomie społecznym (s. 4–5). Antytezą, zgodnie z zamierzeniem Menkego, jest postać Stein, której biografię Machnacz zdecydował się przypomnieć czytelnikowi, wraz z centralnymi pytaniami jej myśli (s. 5–7). Zasadniczy tekst artykułu rozpoczyna się przypomnieniem znaczenia wyboru Stein na patronkę Europy (s. 9). Pierwszy punkt poświęcony został kwestii europejskiej konstytucji i jej stosunku do Boga, dlatego rozpoczyna się od krótkiego, historycznego przeglądu preambuł (s. 10–11), aby przejść do pytania o sens umieszczania tam odniesienia transcendentnego w kontekście ograniczoności uzasadnień teoretycznoprawnych (s. 12–16). Następnie poszukiwanie tego, co niezbędne, ilustruje przykład myśli Stein, ukazany na tle koncepcji fenomenologii Edmunda Husserla (1859–1938) i jego rozumienia redukcji transcendentnej, a w opozycji do wszelkich relatywizmów (s. 16–20). Rozdział drugi rozpoczyna opis znalezienia tego, co bezwarunkowe u Teresy Benedykty od Krzyża w ujęciu biograficzno-konfesyjnym (s. 20–22). Dużo miejsca poświęcone zostało teologii krzyża w perspektywie międzyreligijnej (s. 22–27). Menke kreśli przy tym obraz świętej, która ma wykształcenie filozoficzne, ale nie jest kompetentna w dziedzinie teologii, Machnacz relatywizuje to pozytywnie: była bardziej filozofem aniżeli teologiem (s. 25–27, w oryginale s. 240–242). S. 27–30 opisują rozumienie *proprium christianum* – tego, co specyficznie chrześcijańskie – w kontekście odkupienia i jego pozytywnego związku z judaizmem, jaki widziała Stein. Centralna część (s. 30–38) opisująca tytułową koncepcję zastępstwa dość swobodnie porusza się między biografią przy-

szłej patronki Europy, dziejami i kontekstem społeczno-politycznym jej śmierci, historiozofią a teologią. Ta ostatnia wychodzi od święta *Jom kippur* (s. 32–33), by przejść do uniwersalnego zagadnienia pokuty (s. 33–37), a całość wzmocnić autorytetem męczeństwa, które stanowiło konsekwencję własnego myślenia (s. 38). Tekst kończy postulat niezbywalnej godności każdego człowieka gwarantowanej przez pojednawczą moc miłości (s. 39).

Można mieć uzasadnione wątpliwości odnośnie do niektórych politycznych wypowiedzi Menkego (s. 12–14), gdzie wyraźnie widać jego zachodniemiecką proveniencję, niemniej jednak jego opracowanie stanowi oryginalną próbę przełożenia idei Stein na konkretne rzeczywistości społeczne, zarówno minione, jak i trwające. Ta oryginalność pozostaje też jedynym powodem, dla którego da się przeskoczyć edycyjne mankamenty polskiego wydania (dublowanie stron 5/6, 35/36; niekompletne przypisy, s. 4). Krytycznie należałoby spojrzeć na udziwnienie tytułów, które na s. 1 zostały zapisane bez znaków interpunkcyjnych w trzech wersach: Edyta Stein – Św. Teresa Benedykta od Krzyża / **Bycie chrześcijaninem jako zastępstwo** / Patronka Europy, a w oryginalnym zapisie, przytaczanym już powyżej, prezentują się z większą przejrzystością: *Christsein als Stellvertretung, oder: die Patronin Europas*. Dziwić ponadto może zastosowanie dość skąpego aparatu badawczego przez tłumacza i jego powściągliwość w umieszczaniu własnych, objaśniających przypisów. Fakt ten można wszakże ocenić pozytywnie jako wyraz szacunku do myśli autora, bez wślaczania jej we własną koncepcję hermeneutyczną. A to zawsze wartość dodana, by sięgnąć do w języku polskim nieznanego teologa niemieckiego, który pochylił się nad życiem i twórczością Stein.